

LYRIKA

—

Torquato Tasso

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Lyrika

Torquato Tasso

Přeložil a uspořádal Jan Vladislav

Znění tohoto textu vychází z díla [Lyrika](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Mladá fronta v Praze v roce 1958. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

§

Text díla (Torquato Tasso: Lyrika), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 13. 8. 2021.

OBSAH

I.....	9
<i>Na štíhlém čele chvěl se porozpletěn</i>	10
<i>Viděl jsem vázat květy do kytice</i>	11
<i>„A v čem mám za své služby dík, můj Pane?“</i>	12
<i>Krásná je paní, když jí vánek sladce.....</i>	13
<i>Radosti pro mne není</i>	14
<i>Ach, nevydržím dlouho.....</i>	15
<i>Je-li mé srdce s vámi, tak jak touží</i>	16
<i>Vánku, jenž tady tančíš kolem hravě</i>	17
<i>Na nebi vidím hvězdy, míhající</i>	18
<i>Zrcadlo z křišťálu jsem dal své paní.....</i>	19
<i>Dáš-li mi, Lásko, jednou pohladit</i>	20
<i>Není to ona ručka</i>	21
<i>Jako si Alfeus už věky věků</i>	22
<i>V té dálce, láska má</i>	23
<i>V té dálce, srdce mé</i>	24
<i>Žil jsem — a Láska s blahou Nadějí.....</i>	25
<i>Až jednou už ta světla a tu kštici.....</i>	26
<i>Až spatřím v tom svém rozevlátém vlasu</i>	27
<i>Viděl jsem na vás, nebo se mi zdálo</i>	28
<i>Tak jako plavec podle hvězd, když vzplanou.....</i>	29
<i>V žárlivé lásce třeštím tisíc očí.....</i>	30
II.....	31
<i>Tam, kde zdi, sloupy nebrání už zraku</i>	32
<i>Pastevče, který jdeš tou noční tmou.....</i>	33
<i>Sotva se úsvit brzy ráno vzbudí.....</i>	34
<i>Slyš, vlny šepotají.....</i>	35
<i>Seděl jsem jednou sám a samotinký.....</i>	36
<i>Srdce jste na mně chtěla</i>	38
<i>Jestli vás ve mně Láska.....</i>	39

<i>Na cestě zpět, má paní</i>	40
<i>Když přestal, Lásko, na můj sladký oheň</i>	41
<i>Když mlčím, bolest roste</i>	43
<i>Ten strůmek, který na počátku máje</i>	44
<i>Láska chce, abych věčně</i>	45
III	46
<i>Odlétáš, vlaštovko, a pak se zas</i>	47
<i>Jak Proteus či mág</i>	48
<i>Smavé a krásné oči</i>	49
<i>Spatřil bůh lásky něčí vlas a řekl</i>	50
<i>Květ, který pro mne máte</i>	51
<i>Ach, milujte mě, drahá</i>	52
<i>Třebaže ty, závistná žárlivosti</i>	53
<i>Tak jak jste krásná vy</i>	54
<i>Když jsem se díval zmámen</i>	55
<i>I kdyby každý trn</i>	56
<i>Plote, jenž dělíš sady</i>	57
<i>Nejen mým kročejům</i>	58
<i>Ty vaše polibky</i>	59
<i>Ne, žádné květy v háji</i>	60
<i>Lodice v moři, prapor</i>	61
<i>Ta běloskvoucí ručka</i>	62
<i>Nad tůň pastýř stál</i>	63
<i>Ani ten těsný kout</i>	64
<i>Když je tu moje paní</i>	65
<i>Když jste, mé srdce, v dáli</i>	66
<i>Co se to všude chvěje</i>	67
<i>Jestliže na mně chcete po tom všem</i>	68
<i>Ať dává slunce noc</i>	69
<i>Vy chcete, blaho moje</i>	70
<i>Přesladké okovy</i>	71
<i>Býval jsem kdysi těm tvým očím milý</i>	72

<i>Miluji vás, jen že jste krásná, žel</i>	73
<i>Má krásná Chloris sladce spala v lůžku</i>	74
<i>Ve stínu stromů kdysi</i>	75
<i>Hrdličko osamělá</i>	76
<i>Život je hvozd, a klamné naděje</i>	77
<i>Láska je duše, Láska je duch světa</i>	78
<i>Vracej mi, krásná Jole</i>	79
<i>Vánky i vlny v moři</i>	80
<i>Není-li milost pro ty</i>	81
<i>Háje a řeky mlčí</i>	82
<i>Chtěl bych být malá včela</i>	83
<i>Když hledíš ke hvězdám</i>	84
<i>Když vzhlednu ke hvězdám</i>	85
IV	86
<i>Lže pověst, kterou šíří ničemníci</i>	87
<i>Malý leč slavný synu</i>	88
<i>To, nad čím slepý dav vždy tolik jásá</i>	91
<i>Ať zvítězí už tedy osud zlý</i>	93
<i>Prastarý bože, okřídlený Čase</i>	94
<i>Je karneval a věrní milující</i>	95
<i>Za hořkých nocí, kdy tu v slzách štkám</i>	96
Doslov	97
Poznámky	102
Poznámka k překladu	107

*Památce Oscara Zaccarii,
učitele italštiny*

I

*Na štíhlém čele chvíl se porozpleten
zářící zlatý proud a tichý jas
překrásných očí nesl kraji květen
a srdcím horký, žhoucí červen zas.*

Na nadrech jako sních si Láska hrála
a nepřestávala jim lichotit,
a dvorná, vážná mluva zaznívala
jak vánek, který slýcháš v růžích znít.

Vida tu tvář, jež přišla z nebe na zem,
zavřel jsem oči s povzdechem: „Ach, blázen,
kdo hoří touhou na ni pohlížet!“

Leč opomněl jsem další nebezpečí:
kam nepronikla tvář, tam vnikla řečí —
a tak mi sluchem protkla srdce hned.

Viděl jsem vázat květy do kytice
u řeky tu, již ctím jak nikdo snad;
a u nohou jich v trávě měla více,
nežli jich mohla rukou natrhat.

Ve zlatých vlnách spadaly jí vlasy,
z nichž Láska splétá na tisíce pout;
a její dech jak vánek tiše hasí
žár, jenž jí z očí nepřestává žhnout.

I zastavil se proud a vody v něm,
jako by sám chtěl stát se zrcadlem
pro její vlas a pohled slastiplný.

A zdálo se, že říká: „Ach, pojd' blíž,
a pokud se mnou jenom spokojíš,
ozař svým krásným obrazem mé vlny.“

„A v čem mám za své služby dík, můj Pane?“
„V těch krásných očích, až se začnou chvít!“
„A kdo k nim zdvihne srdce ulekané?“
„Já — křídla však mi dá tvůj stálý cit.“
„A co když pak v té jasné záři vzplane?“
„Slzy a pláč je přijdou uhasit!“
„Ach, letí, hoří, jisto si však není!“
„Trp! Pravá odměna je v utrpení!“

*Krásná je paní, když jí vánek sladce
přede mnou vzdouvá krásný zlatý vlas,
když bloudí zraky a když jejich jas
probouzí růže v sněhu, v jinovatce.*

Krásná je, když jde, když se lehce sklání,
když jitří pýchou touhu, jíž jsem vzplál,
když pohrdá a když mi dává žal,
kterým se stávám hodným svého přání.

Leč krásnější než všechny tyto krásy
je krása, jež se rozžihá a hasí
na sladké bráně rubínových úst,

na sladké bráně k cele duše její,
odkud mi posli lásky přinášejí
hned mír a kvas, hned boj a půst.

Radosti pro mne není
daleko od vás, vy mé utrpení,
ale můj duch se dává
přes hory, doly, moře, řeky v let
a pak mne ponechává
se v sladkém žáru vašich očí chvět,
a tak mi stesk vždy skýtá tolik slastí,
že mám rád i ty strasti.

Ach, nevydržím dlouho

daleko od vás, vy má sladká touho,
tak mě tu zas a zas
pálí můj duch; když však s ním letím k vám,
vidím a slyším vás
tím blíž, čím dál k vám doopravdy mám,
a miluji a žhnu a jásám zmámen,
čím více žhne můj plamen.

Je-li mé srdce s vámi, tak jak touží,
kde moje duše krouží?
Snad s mými myšlenkami a ty zas
krouží jen kolem vás a vaší podoby.
A vaše podoba je, láska má,
živá a přítomná
v mé smutné mysli vždy;
bez lásky však se moje žití mění
ve strast a utrpení.

Vánku, jenž tady tančíš kolem hravě
v zelených kšticích myrt a ve vavřínech,
jenž budíš něžné květy v lučních klínech
a sladce loupíš vůni poupat v trávě,

jestli tvé srdce někdy s někým cítí,
zanech už toho svého laškování
a zamiř křídly tam, kde moje paní
u Pádu kráčí po trávě a kvítí.

A zanes ve svém měkkém klíně v mžiku
tenhle proud vzdechů, výčitek a vzlyků
tam, kam už dřív šel celý proud mých dum.

A za ně jí pak tvoje ruka může
uzmout z rtů vůni, sladší nežli z růže
a přinést ji mé touze za pokrm.

Na nebi vidím hvězdy, míhající
a lesknoucí se víc než dosavad,
jako by to byl třpyt těch živých svící,
jež vídáš milencům vždy v očích plát.

Milují snad tam nahoře, či pouze
mají cit s trýzní, jež rve srdce nám?
Anebo vidí v každé naší touze
a v každé lásce nástrahy a klam?

Kdybych tak byl, vy něžná světla noci,
Leandr v moři, poutník bez pomoci,
nedala byste mě tmám na pospas.

A proto buďte věrným vůdcem také
mé lásce v její pouti křivolaké —
a slunce dá vám ještě větší jas.

*Zrcadlo z křišťálu jsem dal své paní,
aby se podívala na svůj jas a svit,
jejž moje mysl touží zpodobit
a jejž chci zachytit v mém veršování.*

Když uviděla svoji vzácnou krásu,
nemohla od ní oči odtrhnout
a jenom pila něžný, měkký proud
záře svých zraků, rtů a zlatých vlasů.

A jako by si říkala: „Teď vím,
proč moje krásu, proč má velká sláva
takový oheň v očích zažihává!“

Tak, ač v nich viděla vždy žert a šprým,
teď uznala mé rány za pravdivé,
vidouc zbroj, před níž měl jsem prchnout dříve.

Dáš-li mi, Lásko, jednou pohladit
ten hladký úběl oněch jasných dlaní
a zblízka spatřit něhyplný třpyt
úsměvných úst a pohledů mé paní,

tak abych viděl, jak z nich stále dští
tvé sladké střely nikdy nechybí
a jak se srdce noří do slastí,
jež kanou v proudech z jejích jasných lící,

dám ti tu stužku, ten lup vzácné krásy,
který dřív paní ovazoval vlasy
a nyní moje srdce omotal.

Přijmi ten dar, vždyt' sotva bylo stkáno
umnější rukou trvalejší lano:
ač ti je dávám, svazuje mě dál.

*Není to ona ručka,
která mi vrhla, žel,
do srdce tolik plamenů a střel?
Ted' leží bez pomoci
zde uprostřed mých dlaní
a nevyprostí se lstí ani mocí —
už se mi neubrání.
Ted' mohu, Lásko, snad
trochu ji vytrestat
a za to sužování,
za každou ránu polibek jí dát.*

Jako si Alfeus už věky věků
hnán láskou razí cestu v hlubinách
k své plaché nymfě, jež se na útěku
změnila v pramen, majíc z něho strach,

a jako dává listy, květy, plody
pobledlým olivám, jež zavlaží,
a aniž smísil s ním své sladké vody,
jde hořkým mořem nepoznán až k ní,

tak i má duše, kudykoli chodí,
hledá mou paní jen a bez ustání
jí dává darem chválu, zpěv a mír;

a moje mysl, třebaže se brodí
jen mořem béd a bouřlivého štkání,
nestrhne její slast v svůj hořký vír.

V té dálce, lásko má,
už nemám život, už to nejsem já,
už nejsem, co jsem byl,
nýbrž jen stín, který se smutně dívá,
jen nářek, jenom kvil,
jen bědný sten. A za vše, co mi zbývá,
vděčím teď pouze vám:
je to má bolest, na niž umírám!

V té dálce, srdce mé,
už po sté snad má bolest vraždí mne.
Vždyť mně ten odjezd vzal,
ach, duši z úst, a když naň pomyslím,
tu jako by mi bral
i život z žil a všecek rozum s ním.
Ó jaká bída béd!
Šťastný, kdo zemřel jedenkrát a hned.

Žil jsem — a Láska s blahou Nadějí
mě zprvu vedly cestou plnou kvítí;
teď ale Naděj prchla a mé žití,
které ji pilo, uhasíná s ní.

Už ani touha tajně plačící
nemůže vzkřísit ztracenou mou sílu;
a když ne lásky, toho cíle cílů,
tak aspoň smrti chci už dosíci.

Ó Smrti, smíre, jenž vše ztišit umí,
jsem uschlý strom, jenž listím nezašumí,
a vláha slz mě v život neprobudí.

Přijď, sladká Smrti, přijď už na mé štkání,
přijď, soucitná, a soucitnou svou dlaní
přikryj mé oči a mé zchladlé údy.

Až jednou už ta světla a tu kšticí
opustí jejich zlato, jejich třpyt,
až střely očí, dnes tak bodající,
se času zdaří zlomit, otupit,

pak uvidíš mé rány dál jak živé
a můj žár — ne jak tvůj — dál prudce plát:
budu tvé krásné jméno jako dříve
s týmž nadšením vždy znovu opěvat.

A jako malíř, který umí schovat,
co zkazil čas, já budu ukazovat
v básních tvou krásu nedotčenou dál:

ať vidí svět, že otupení střely
nezcelí šrám a troud už rozhořelý
nezhasne s ohněm, od kterého vzplál.

Až spatřím v tom svém rozevlátém vlasu
studený sníh a jíní řeřavět,
až světlo mého dne, teď v plném jasu,
prchne a zajde jako květ mých let,

nebudu věru při tvém krásném jméně,
ach, skrblit nadšením a chválami,
nenechám v mrazu zhasnout unaveně
ten slastný žár, jenž v srdci sálá mi.

A jsem-li dnes jak chraptivý pták slatin,
potom se ke tvým vzácným vodám vrátím
jako ta labuť, která umírá.

A jako plamen za poslední chvíle
vždy ještě jednou vzplane v plné síle,
i moje láska ještě výš pak vzplá.

*Viděl jsem na vás, nebo se mi zdálo,
že vidím jasně na pobledlé záři
růží a lilií, jež máte v tváři,
že vaše srdce novou láskou vzplálo.*

Tam, kde se jindy úsměv rozehraje,
slyším teď tiché, roztoužené vzdechy,
ty věrné posly lásky bez útěchy,
při kterých myslím na vánky z bran ráje.

A tak já v touze, abych pravdu věděl,
po tajích srdce slídím u vás kradí —
a přesto všecko jsem se nedozvěděl

nic než to, že jím zmítá touha mládí:
čí krása jala však tak krásnou duši,
to kromě ní, žel, nikdo nevytuší.

Tak jako plavec podle hvězd, když vzplanou,
podle dne v červáncích a podle lundy,
podle mlh, které v noci stojí u ní,
anebo zase jako krev z ní kanou,

poznává počasí a bez váhání
bud' prchá před bouří a před přívalem,
nebo se svěří ve svém člunu malém
nejisté štěstěně těch mořských plání,

tak i já podle proměn vaší tváře,
hned plné chmur a hned zas plné záře,
poznávám čas, kdy mám štkát a kdy jásat.

Stálejší vítr mi však nezavane,
a proto se mi vždycky znovu stane,
že musím plachtoví své touhy skasat.

*V žárlivé lásce třeštím tisíc očí
a tisíc uší v tichu napínám
a jen roj stvůr a vidin se mi točí
v hlavě jak koni, když se plaší sám.*

Když usměje se a když ze soucitu
i nářek jiných někdy vyslechne,
když sladce zvedne zraky plné třpytu,
když promluví a když si povzdechne,

mám vždycky strach, že mi ten jas a dech
chce jiný vzít, a poznovu mne ničí,
že její krása září pro zrak všech.

Když není má, ať není vůbec ničí!
Nedá-li jinému mé slunce den,
budu i ve tmě sám žít spokojen.

II

Tam, kde zdi, sloupy nebrání už zraku
sledovat v noci jasné hvězdné roje,
vychází Laura bez stuh, bez závoje
tak jako hvězda z hloubi temných mraků.

Ale když úsvit uhasí už stíny
a vzbudí mne, jenž tady hořím tají,
když zdvihne vánky, když dá rosu kraji
a ptačí píseň zazní od houštiny,

vyjde mu vstříc, ach, s ještě větším jasem,
takže i oráč začne plným hlasem
hnán Láskou hlaholit hned od svítání.

A když se někdy slunce v řece zhlédne,
z třpytící vody na ně nepohlédne
nikdy tak krásný obraz jako na ni.

*Pastevče, který jdeš tou noční tmou
snad zapálit si svou louč uhaslou,
neber si křemen, ocílku a troud.
Kdyby tvou louč snad znovu uhasil
vítr, jenž pořád duje ze všech sil,
přijď si ji k mému lauru zažehnout.
Však pozor, pastevče, pro lásku boží,
ať s tebou pak i stádo neuhoří!*

*Sotva se úsvit brzy ráno vzbudí
a začne zhlížet v stříbře vod a řek,
zavzdychá v listí tichý větérek
a s ním i srdce, bušící v mé hrudi.*

Hledám své jitro, a když ke mně zvedne
své krásné zraky, hned se ztiším sám
a vzhlížím k poutům, kterým neprchám
a před nimiž i samo zlato bledne.

Vždyť ani zrána, v svěží jinovatce
se nezatřpytí na nebi tak sladce
vlas krásné Eos, když se zvedne už,

jako vlas, jež má paní kolem hlavy.
Jí mladý milenec či starý muž
však nepřidává hany ani slávy.

Slyš, vlny šepotají
a listí chví se v háji
pod jitrním vánkem na stromech a v křoví
a milí ptáci, skrytí ve větvoví,
svým sladkým tlukotem
vítají nový den;
hle, už se úsvit blíží
a ve vodách se zhlíží
a nebi světlo dává
a perly rosy v polích rozsypává
a zlatí hřbety hor.
Než vyjdeš nad obzor,
ó jasné ráno, rozešli své vánky
zchladit mé horké spánky.

Seděl jsem jednou sám a samotinký
ve stínu hustých kštic
palem a borovic
a tu jsem znenadání
uslyšel svoji paní
s někým si vyprávět.

V trávě a kvítí u studánky stály
dvě něžné víly nevídané krásy
a obě pěly, obě trylkovaly
jako ti ptáci, když se jaro hlásí.
Obě dvě měly dlouhé zlaté vlasy
a na rtech sladký smích
a v tvářích nach a sních
a obě paže nahé:
byly mi stejně drahé,
byly jak krásný květ.

A jedna řekla: „Láska má víc síly
než dravá zvěř, než potok koncem zimy,
než oheň, který v slámě zapálili.
Láska si tropí z mého žalu šprýmy,
a tak ji tiším těmi nářky svými,
protože nechci dál
snášet ten prudký pal,
chci už jen hřát se lehce.
Můj hořký pláč však nechce
utišit žár mých bēd.“

A druhá řekla: „Láska má víc něhy
než něžný van, jenž v listí stromů zpívá,
jenž nechá loď stát před samými břehy
a jenom rákos lehce rozechvívá.
Je sladší nežli míza, kterou skrývá
v kalichu každý květ,
než mana, nežli med —
a jenom tím mě souží,
že tak, jak srdce touží,
v něm nechce zahořet.“

A obě řekly: „Láska, láska pouze,
ať už zlá, prudká, nebo sladká, snívá,
dá štěstí ženě, která hyne v touze,
i když to tají, i když se s tím skrývá.
A jako kvítek vždycky kořen mívá
a potok pramen zas,
láska a touha v nás
pramení, pučí, raší
vždycky jen v lůně krásy:
ať žije dokud svět!“

Srdce jste na mně chtěla,
a když jste odcházela,
své jste mi nenechala místo něho.
Jestli je odmítáte,
jestli jím pohrdáte,
tak se s ním netrapte a vraťte mi je.
Jestli je ale chcete,
jestli je milujete,
proč nezavoláte tělo, v němž bije?

Jestli vás ve mně Láska
maluje zas a zas,
proč malíři si říkám o obraz?
Proto, že i když mysl
vás v hloubi duše zří,
mé pohledy vás nikdy nespatří.
Když vás však nemám vskutku,
necht' aspoň mám váš stín,
abych vás viděl, když tu o vás sním.

Na cestě zpět, má paní,
mé myšlenky, jež nezadrží nic,
jdou napřed tam, kde nebe září víc,
aby co nejdřív byly vedle vás —
a pak jsou celý čas
ve dne i v noci s vámi,
protože jinde neměly by stání.
A tak jsem stále díky svým myšlenkám
už dávno s vámi, ač jdu teprv k vám.

*Když přestal, Lásko, na můj sladký oheň
dýchat jak doposud ten tichý vánek,
kdo utiší můj láskyplný plamen?
Kde najdu jasný, osamělý pramen,
kde najdu laury zastíněný potok,
když začnu tát v tom spalujícím jasu?*

Co něhy, ach, co slasti bylo v jasu,
jenž v duši zažehl ten sladký oheň:
roztavil ve mně ledy v horký potok
a uvolnil mé vzdechy jako vánek,
zatím co ze soucitu živý pramen
zas trochu ochladil ten prudký plamen.

Jak Etna plápolal ten žhoucí plamen,
i Faeton by klesl v jeho jasu
jak tenkrát, kdy tajný nilský pramen
skryl celý Nil, jež málem zžehl oheň,
a kdy se nezdvihl už ani vánek
z Dunaje, z Rýnu, vyschlých jako potok.

Nač do prsou, ó žel, lít celý potok,
když jeho proud jen zvětšuje zlý plamen,
jež moje vzdechy nítí jako vánek?
Poněvadž plápolám jak troudu v tom jasu,
budu jak studna chrilit živý oheň,
ač nepomůže, změním-li se v pramen.

A protože můj klidný, sladký pramen
už nezachrání řeka ani potok,
uniknu ohni skokem v nový oheň
a moje plameny zas spálí plamen,
jenž ve mně vzklíčil z milostného jasu,
když moje prsa slastně sála vánek.

Ty palmy, vavříny, v nichž šuměl vánek,
když jsem tam teskníval; ten krásný pramen,
jejž jsem tam vídal chvít se v samém jasu;
ten klášter v ústraní, ten něžný potok!
Najdu tam ještě ten svůj drahý plamen
v trávě a kvítí, kde se skryl můj oheň?

Ach, ztlum můj oheň, nebo sešli vánek,
ztiš ten proud jasu, nebo vzduj ten potok;
až zchladne plamen, zastav však i pramen!

Když mlčím, bolest roste,
když mluvím, hněv se vzmáhá
ve vás, má paní mučivá a drahá.
Leč přesto doufám zas
pokorou pohnout vás,
vždyť mlčení též umí hovořit.
A prosím Lásku tiše,
ať do mých rysů vpíše
útrpným písmem ten můj tajný cit.

*Ten strůmek, který na počátku máje
přinesli z hor a plání, kde žil dřív,
teď šumí pro vás, a ač není živ,
má útěchu, že mrtev u vás vlaje.*

Ve mně jste však — a ranou ještě prudší —
utla i kořen všech mých nadějí,
tak že v nich v létě vánky neznějí,
tak že už z jara znovu nevypučí.

A nevzkřísí je ani van mých vzdechů,
ani déšť slz, jež liji pro útěchu,
ani váš zrak, to slunce pro můj den.

Vyrostou znovu, rozrostou se časem
mezi mou touhou a tím čistým jasem,
jenom když přijme jejich roub váš kmen.

Láska chce, abych věčně
miloval mladou kůru,
která se vine po tom lauru vzhůru,
a jeho něžné loubí,
ve kterém od červánků
hlaholí ptactvo do šumících vánků,
a svěží, sladký stín
té jeho husté hlavy,
který se klade ve snách na klín trávy:
tam uprostřed svých sítí
se bůžek lásky skrývá
a znaven lukem tajně odpočívá.

III

*Odlétáš, vlaštovko, a pak se zas
každý rok v létě vracíš hnízdit k nám;
a v zimě hledáš méně drsný čas
a míříš k jihu, k nilským končinám.*

*V mých prsou hnízdí však bůh lásky vždy,
za slunečných i za mrazivých dnů,
jako by pohrdl už oltáři
své matky u Pafu a u Knidu.*

*A líhne se tam, skoro jak ten pták,
opeří se a ze skořápky pak
vyvádí nové, mladé lásky v svět.*

*A nelze vypsát, nelze vyslovit,
kolik jich je — a přec je musí skrýt
jediné hnízdo — srdce plné běd.*

Jak Proteus či mág

mění se krása hned tak a hned tak:
hned hledí jasná, smavá,
hned klopí oči, temná, odmítavá,
hned tančí s Láskou hravě
v lehounkém vánku po zelené trávě,
hned je krev, hned je sníh,
hned v samých růžích a hned v liliích
se setkáš s její tváří,
hned jako luna, hned jak slunce září —
a někdy, málokdy,
je jako Ticho vprostřed noční tmy.

Smavé a krásné oči,
ve vaší sladké tmě
se chlapec s lukem ukryl posměšně
a v žertu bez milosti
vždy znovu šípy budí
žár ve stech lidských hrudí.
A těch svých střel i plamenů má dosti
a bude je mít vždy:
vždyť to jsou přece vaše pohledy!

Spatřil bůh lásky něčí vlas a řekl:
„Ach, to je krása krás!“
Potom však uviděl váš zlatý vlas
a neřekl už nic:
neměl víc chval, ač se mu líbil víc.

Květ, který pro mne máte,
vzdech, který za mnou z lásky posíláte,
stisk rukou, jež se chvějí,
jsou znamením, že nejsem bez nadějí.
Leč květ tak rychle hyne
a povzdech prchá, povzdech s větrem splyne.
Ten stisk však cítím zmámen
jak uštknutí, jak plamen,
takže mi krev hned mrzne a hned plane.

Ach, milujte mě, drahá,
vždyť srdce mé se zdráhá
cokoli přijímat krom krmě lásky.
Jestli mi chcete svoje srdce dát,
budu vás milovat
do smrti láskou, kterou dnes k vám chovám.
Jestli mi je však krutě odepřete,
žalem mě zabijete,
že jsem vás nemiloval — nemilován.

*Třebaže ty, závistná žárlivosti,
sty a sty očí slídíš,
celé mé štěstí stejně nevidíš.
Ne, nevidíš, co mé srdce hostí
a co v něm blaha tepe.
A i když prý jsou oči Lásky slepé,
bez světla zřítelnic,
ty zří ho ve mně a v mých řádcích víc.*

Tak jak jste krásná vy,
tak jsem já žárlivý,
až ztrácím odvahu dál ve vás doufat.
A když chci skončit tu strast a ten žal,
který mě dosud rval,
a na život si zoufat,
žárlivost přesto trvá ve mně dál.
Leč když smrt nepomůže,
co potom odjezd zmůže?

Když jsem se díval zmámen,
do krásných, žhoucích zřítelnic své paní,
dva skřítki jako plamen
z nich vyskočili ke mně znenadání
a tisíce hravým žertováním,
vábením, unikáním
kol léčky oněch něžných ňader v mžiku
vyrvali ze mne na tisíce vzlyků,
takže jsem v slastném, láskyplném štkání
jen volal: „Smilování.“

I kdyby každý trn
byl tvrdá, ostrá střela,
i kdyby každý list a každý květ
se měl jak plamen prudce rozhořet,
má ruka rozechvělá
by beze strachu z ohně, ran a škod
se snažila dál dostat přes ten plot,
jen abych se tě neviděn a v skrytu
dotkl v tom šerém svitu.

Plote, jenž dělíš sady
a mne od mého já,
tak krásná růže v tobě nezkvétá,
jako je moje paní,
k níž vzhlížím v zbožňování;
a když k ní vztáhnu ruku nad tebou,
stiskne ji tiše svou.

Nejen mým kročejům,
ale i pažím, rtům
budeš stát v cestě, plote,
ty, jenž jsi slyšel naše vyznávání —
a ve své ukrutnosti,
i když jsi vyslechl dosti
nářků a výčitek,
ses nerozevřel mezi mnou a paní!

Ty vaše polibky
jsou sladké jak med včel
a palčivé jak z jejich žihadel.
A tak vždy od vás jedu
pln slasti — i pln jedu.

*Ne, žádné květy v háji,
žádné se nedívají
jak rty mé paní, rudé jako krev,
a žádný, žádný vánek
v růžích a u studánek
nezní tak líbezně jak její zpěv.
Písni, v níž blaze pluji,
jen naše polibky tě přerušují!*

Lodice v moři, prapor,
který se zmítá v bouři bez pomoci
na věži ve dne v noci,
to je mé přemýšlení.
A stálý lovec nestálého ptáka
a hvězda prchající za oblaka,
to je má stálost, jež se stále mění.

Ta běloskvoucí ručka,
jež nutí květy kvést i vprostřed zimy,
mě stále svírá pouty lehounkými.
Ach, mám-li stejný osud
jako ty květy, které schnou,
pak toužím zemřít spoután jako dosud,
však jako ony — paní na prsou.

Nad tůní pastýř stál
a smutně naříkal
na krutost lásky, hledě na své rysy:
„Ach, proč se také hned
nezměním v bílý květ —
ač nemiluji jako Narcis kdysi —
aby mě moje paní
aspoň v tom tvaru vzala do svých dlaní.“

Ani ten těsný kout

uprostřed hor a mraků
nemůže ztajit jasný, čistý proud
paprsků z vašich zraků:
kdo také může skrýt
slunce tak, aby zastřel jeho svit?
Vy drahé oči jasné,
vy sladké oči krásné,
vy tento šerý kraj
měníte často ve skvoucí se ráj.

Když je tu moje paní,
k čemupak je mi klidný, tichý čas?
Aby snad jela zas?
Ach, kéž se nebe na zem rozezlilo,
aby to překazilo,
kéž větry vzduly moře,
aby se začla bát —
a pomine mé hoře
a já se budu v bouři radovat.

Když jste, mé srdce, v dáli,
bez konce žal mě pálí,
bez konce se tu trápím stále sám,
bez konce se tu soužím,
bez konce marně toužím,
bez konce vzdychám, štkám a naříkám:
jen naděje, že zase
spatřím ty vaše zraky v celé kráse,
jen té je konec už
a to mě mučí jako v srdci nůž.

Co se to všude chvěje
za slzy, za krůpěje,
které jsem viděl padat z pláště tmy
a z hvězd, jež letí svými drahami?
A proč sil bílý měsíc ze své výše
ty jasné proudy křišťálových hvězd
do trávy kolem cest?
Proč je tu stále slyšet
v tom šerém vzduchu naříkání vánků
až dlouho do červánků?
Jsou to snad znamení, ach žití mého žití,
že musíš odejít?

*Jestliže na mně chcete po tom všem
ukrutném utrpení
tím pokorným a sladkým šepotem
teď v slzách odpuštění,
dám vám je bez váhání,
může-li dávat otrok, kterým jsem,
odpuštění své paní.
Co zmohu však, až obviní vás jiný?
Zproštěním trestu nezprostím vás viny!*

Ať dává slunce noc,
bělostná luna den,
zrození strast a smrt zas blaho všem;
ať dává léto mráz,
ať promění se nebe v samo peklo
a peklo v nebe zas;
ať zruší svět a los svůj řád,
když už jej Láska ruší
a nevděčníku přeje napořád
a oddaného kruší.

Vy chcete, blaho moje,
aby mě zabil žal,
a proto mě týráte stále dál.
Leč zatím, co si stýskám,
cítím už novou slast
ze slasti, již je pro vás moje strast —
a tak se stává, zvláštní věc, že málem
div neumírám slastí místo žalem.

Přesladké okovy
slov plných líbeznosti,
kdo mne to spoutal a už nevyprostí?
Kdo mne to žertem svázal,
kdo mne to tolik kruší
a úkladnými pouty svírá duši?
Kdyby mě aspoň ten, co mě tak váže,
jednou též spoutal mezi její paže.

Býval jsem kdysi těm tvým očím milý,
ty moje slunce,
tvá láska a můj žhavý cit
mi dával žít.
Proč ale ještě žiji
teď, když mě už tvé srdce opomíní?

Třebaže vidíš moje slzy,
ty moje štěstí,
a víš, že k tobě láskou plám,
až umírám,
jsi ke mně krutá dále.
To je dík za to, že mám srdce stálé?

Jestli tě však má bolest těší,
ty moje blaho,
budu zde rád dál kvůli tobě štkát
a umírat,
jen když pak aspoň chvíli
budu zas, mrtev, těm tvým očím milý.

*Miluji vás, jen že jste krásná, žel,
a že to osud chtěl,
ne že bych čekal od vás, vy má slasti,
víc nežli strasti.*

A i když vaše srdce občas má
cit s mýma očima,
já vím, že z mého pláče vzejdou brzy
zas jenom slzy.

I když mě slyšíváte tolikrát
se pro vás rozvzlykat,
mé srdce ví, že z vás mu vzejde, paní,
jen sužování.

Leč nechte mě dál vás tak milovat
a dál tak pro vás štkát,
vždyť jedině ten pláč, ten žal, ty vzlyky
jsou mými díky.

Má krásná Chloris sladce spala v lůžku
a tisíc malých bůžků
se míhalo a hrálo kolem ní.
Jak jsem však bez ustání
v závratí hleděl na ni,
ozval se hlas: „Co děláš, bláhový!
Ztracený čas už nikdy nelapíš.“
A tu jsem se já lehce sklonil níž,
až k rtům, a zulíbal je —
a okusil tak všechny slasti ráje.

Ve stínu stromů kdysi
po prvé šeptali si
dva milenci a neslyšel je den,
leč noc, jež v tichu luny přítelkyně
je skryla v šerém klíně:
tak byly svědky našich objímání
jen hvězdy v obloze a květy v stráni.
Ale já, hvězdy, květy, přísahám,
chci ještě víc, než mám.

Hrdličko osamělá,
štkáš pro tu, s níž jsi žila,
a já zas pro tu, jež mi nepatřila.
Ubohá, ovdovělá,
ty s větve opadalé
a já zas pod stromem ji volám stále,
leč na mé naříkání
jen ranní vánek odpovídá v lkání.

Život je hvozd, a klamné naděje
jsou jeho stíny, rozkoše a slasti
jsou nastražené pasti
a chtíče, jež nás plní
jsou hluché, plané trní.
Paní je laň, má mysl ohaň, chrt,
a Láska lovec, smrt.
Ona však prchá, prchá bez ustání
ale ne ze strachu, leč pohrdání,
ne před pouty, leč klidem;
a čím je sladší, tím je plašší k lidem.

Láska je duše, Láska je duch světa,
ta dává slunci na obloze směr,
ta v pomalých či rychlých kruzích splétá
na nebi reje hvězd při hudbě sfér.

Ta řídí, napájí a oživuje
vzduch, vodu, oheň, zemi, z nichž je svět,
ta touhou, bázní, hněvem naplňuje,
ta je zdroj štěstí, bolestí a běd.

Ale ač hýbe vším a všechno tvoří,
ač zapaluje vše a ve všem hoří,
nejvíc svou sílu ukazuje v nás.

A přesto že se nad ní sféry točí,
svůj stan si učinila z vašich očí
a svůj chrám tady z mého srdce zas.

Vracej mi, krásná Jole,
vracej mi zas a znova
polibky, vzdechy, přerývaná slova —
ať je jich na tisíce,
ať je jich ještě více
než hvězd, jež krouží tmou
a sledují hry lásky pod sebou.

Vánky i vlny v moři
si naposledy vzdychly,
řeky jak Lethe beze zvuku ztichly,
v údolích, v horách, v rozpučelém lese
ani pták neozve se —
jenom já ve svém hoři
tu marně volám k nebi, k větru, k moři.

Není-li milost pro ty,
co čekají a v slzách prosí o ni,
dejte ji aspoň tomu,
kdo o ni nežadoní:
jen mlčení ať plaše
v pokoře prosí sladké srdce vaše.

Háje a řeky mlčí
a moře také sní,
utichly větry, lehly do slují
a šerou nocí tiše
svit bílé luny rozlévá se z výše
a my dva zkolébáni
ustali v objímání:
mlč, lásko, mlč a spi,
a vy, polibky, vy, mé vzdechy, s ní...

Chtěl bych být malá včela,
která by bzučíc směla
z vás sát svůj med, má krásná, krutá paní.
Pak aspoň bílé ňadro, ne-li srdce,
mohl bych bodnout prudce
a v této sladké ráně
už pomstěn nechat život odevzdaně.

*Když hledíš ke hvězdám,
chtěl bych být nebem sám,
má Tarquinie milá!
Kdybys pak obrátila
své třpytné oči tiše
na noční nebe zas,
směl bych se kochat z výše
tisícem očí v tisíci tvých krás.*

Když vzhlednu ke hvězdám
a vidím, jak se snoubí,
tu otvírá se cela, v jejíž hloubi
příroda těžce kručí
ubohou moji duši
pouty, jež z něhy, z laskavosti spletla.
Když ale vzhlednu k vám,
k těm hvězdám vašich očí,
a když se s láskou ke mně pootočí,
tu otvírá se zcela
ta ještě horší cela
odluky od vás, zraky plné světla.

IV

*Lže pověst, kterou šíří ničemníci
a která jde a roste pořád dál;
lže jazyk, který dokázal to říci
a první to pak jiným namlouval.*

Pravda však je, že na něj nakapala
Megera jed, když vyprávěl ty lži,
a že si vztekle sama sobě lála,
že nedokáže tolik podlosti.

Ach, až ho jednou utne meč v půl řeči,
bude se svíjet na podlaze v křeči
jak přeseknutý potměšilý had.

Ty, příteli, však vymycuj jak býlí
ty zlé lži všude, kde se uhnízdily,
ať přestane ta fáma obíhat.

Malý leč slavný synu,
zrozený v lůně velkých Apenin,
známý spíš pro své jméno než svůj proud,
já do družného klínu
tvých břehů přišel se svým trápením
co plachý poutník v skrytu spočinout.
Vysoký dub, jež omývá tvůj proud
a jenž se rozrůstá a rozestírá
pln mízy nad hory i mořské pláně,
teď stínem přikrývá mě.
Hostinný, svatý stín, jenž neodpírá
nikomu úkryt, kdo se po něm pídí,
halí mě za svou nejhustější stěnou,
abych byl skryt a chráněn před Štěstěnou,
která je slepá, ale přec mě vidí,
i když se před ní choulím bez ustání
uprostřed hor i strání
a bloudím nocí stranou cest a lidí;
a buší do mne, ubohého, žel,
jako by měla očí, co má střel.

Ode dne, od hodiny,
kdy po prvé jsem spatřil tento svět,
jenž pro mne pouze chmury v klíně má,
stal jsem se bez své viny
hříčkou a terčem jejích ran a běd,
z nichž sotva která je už zjizvena.
To dobře ví i božská siréna,

u jejíž hrobky má kolébka stála:
vždyť první úder Štěstěny mne málem
do hrobu sklátil žalem,
když mě co chlapce bez milosti rvala
z matčina klína... Vzpomínám co chvíli
na její slzy, polibky a vzdechy,
na vroucí modlitby, jež bez útěchy
rozesly větry, sotva zavířily:
vždyť já se nikdy nevrátil už zpátky
do sladkých paží matky,
jež by mě v sobě sevřely a skryly;
jak Ascanius, jako Camilla
bloudil jsem s otcem světem plným zla.

Na této pouti světem
jsem jako psanec v nouzi dorůstal
a poznával tak záhy tíhu běd:
vždyť se zrajícím květem
mých utrpení a mých žalů zrál
předčasně také květ mých mladých let.
A mám vám k tomu ještě vyprávět
o strastech, nemocech a stáří jeho?
Teď, když mé bědy dávno samy stačí
za námět mému pláči?
Mám ještě štkát a plakat pro jiného?
Vždyť moje vzdechy stejně utichají
a v těch dvou mocných zřídlech stejně není
dost slz a pláče pro to utrpení.
Ó dobrý otče, otče, jenž jsi v ráji,
ty dobře víš, že jsem tě oplakával
a tím svým nářkem hrával

lože i hrob. Teď, když ti sféry hrají,
ti však už náleží jen čest a klid:
musím svůj žal sám do dna vyprázdnit.

— — —

*To, nad čím slepý dav vždy tolik jásá,
jediná potěcha a starost žen,
míjivá, nade všecko křehká krása
je pro člověka bědným břemenem.
Ach, běda tomu, koho láska drásá,
kdo v touze padne rajske tváři v plen!
Spíš by snad sama Smrt tam v hloubi pekla
ty jeho prosby vyslechla a změkla.*

Tak jako na louce se často skrývá
v trávě a kvítí jedovatý had,
tak jako v krásné zlaté číši bývá
ukryta žluč či utrejch tolikrát,
tak jako pěkné jabko v sobě mívá
hnusného červa, svůj skon a svůj pád,
tak mnohdy krása přikrývá zas špínu
ohyzných přání, myšlenek a činů.

Kam přijde krása, tam se záhy ztratí
pokora, zbožnost, slušnost, laskavost,
kde mešká krása, tam se kvapně vrátí —
tak jako domů — nevděk, zpupnost, zlost,
zhoubný stín krásy zastíní a zvrátí
už v klíčku každou sílu, schopnost, ctnost.
Krása je stvůra nade všecky stvůry,
bič, jenž byl seslán na nás tady shůry!

Jako se jabko, trpké, nedozrálé,
nakládá snáz než plod, jenž dlouho zral,
a naloženo chutná lidem stále,
i když už z toho druhého je kal,
tak i bůh lásky uchovává znale
v nektaru, který on sám namíchal,
snáz ošklivost, v níž trpké jádro dřímá,
než krásu, která slast už nepřijímá.

Ach, kéž je tedy ošklivá má paní,
kéž má nos, který vrhá dlouhý stín,
kéž má rty, ústa jako jícen brány,
tak aby mohla naplnit je vším,
kéž šilhala, kéž má chrup vylámaný,
zuby jak eben, oči jako cín,
a kéž pak tomu všemu odpovídá,
to co je vidět, i co v skrytu hlídá —

a přejde mě strach, že ji někdo vzývá,
či sleduje, či jenom vídá rád,
přejde mě úzkost, když se někam dívá,
když se zdá smutná, když se nechce smát,
přestanu říkat, že je odpudivá,
nevděčná, pyšná, když se nechce dát:
bude si myslit, jen co já si přeji,
bude má celá a já celý její!

At' zvítězí už tedy osud zlý,
musím-li jednou padnout pod bédami,
at' zvítězí a ověncí své chrámy
mým klidem, blahem jako trofejí.

On, který vyvrátil a strhl v prach
tisíce velkých, slavných imperií,
chlubí se nyní strastmi, v kterých žiji,
a kochá se v mých krutých útrapách.

Mění snad svoji povahu a zvyky,
protože měním svůj smích v pláč a vzlyky?
A mám snad jásat, navždy zatracen?

Plač, smutná duše, plač, a tvoje slzy
necht' tekou proudem, jenž se stane brzy
tady v tom pekle druhým Kokytem.

Prastarý bože, okřídlený Čase,
zrozený s hvězdami a se sluncem,
ty, jenž se míháš hned tam a hned sem,
ty, jenž vše boříš a vše stavíš zase,

mé srdce, které hyne plné vzdechů
a nedokáže vzdor všem snahám strážít
se sebe jednu jedinou svou strast,
nemá už nic než tebe na útěchu.

Vypleň už z něho myšlenky a chtění,
zaliž mé rány lékem zapomnění,
zažeň lži, které hýbou palácem,

a vynes pravdu z hloubi na hladinu
a bez závoje, beze všeho stínu
ji ukaž nádhernou a nahou všem.

Je karneval a věrní milující
halí své tváře v zrádných škraboškách
a slzy v smíchu, když tu hlaholíci
za sebou pořád pobíhají v hrách.

Já se též změnil: podle přání Lásky
si rovněž беру stále nový šat
a hledím kolem na všechny ty masky
v obavách, které nechťi nikdy spát.

A pak tu s nimi pláču, zpívám, píši,
hned plný nadějí, hned plný muk,
hned v ruce meč, hned zase toul a luk.

A v duchu jsi tu i ty, pro niž dýši:
ach, kéž tvou krutost Láska smíří též
a ty mi už mé viny promineš.

*Za hořkých nocí, kdy tu v slzách štkám
a volám k nebi, proč mě tolik kruší,
roj jasných jisker zažihá mou duši
a já se vracím k dávným myšlenkám.*

Já se svou plachtou dosud nepřistál,
nestálý vánek, jenž ji rozechvíval
nepřišel dosud utišit ten příval,
a tak jsem v něm jak plavec ztroskotal.

Jestliže mi však není v nebi psán
tak tvrdý los a jestli soucit sám
pohne i slunce, nechať hne i tebe.

Přijď, ty mé světlo, od východu přijď
a zachraň mě tu, uč mě, ved' mě, řid',
ať smírím prosbami a sliby nebe.

Doslov

Básníci mají své legendy a jednou z nejpříznačnějších je nepochybně legenda, která se zmocnila Torquata Tassa. Zmocnila se ho takřka už za jeho života, krátkého, vzrušeného života nekorunovaného knížete básníků, a odstupem času jen rostla, až nakonec přikryla básníkovu podobiznu tolika vrstvami temných barev, že se nám dnes pod nimi jeho pravá podoba někdy docela ztrácí.

Ale i tak, nebo snad právě proto, je to podoba neobyčejně uhrančivá a přímo svádějící k výkladům mnohdy zcela protichůdným. Tomuto svodu neunikl kdysi ani sám Goethe. I když jeho „Torquato Tasso“ je svébytné dílo básnické, pramálo závislé na historické skutečnosti, nevybral si básník Fausta Tassovu postavu za hlavní osobu své tragédie náhodou. Tassův lidský i umělecký osud skýtá totiž přímo ideální látku pro každého, kdo chce básnickým příměrem řešit otázku umělce a společnosti.

Život, jak víme, řešil tuto otázku v Tassově případě tragicky. Čteme-li jeho životopis, jsme od určitého okamžiku vtahováni stále hloub a hloub do víru peripetií opravdové osudové tragédie. Po skvělém rozletu mládí, po úspěších na studiích, v poezii i u dvora, se najednou křivka Tassova osudu láme a největší básník Itálie své doby se stává hlavní postavou vzrušené hry plné vězení, útěků, nařčení z šílenství a bloudění od dvora ke dvoru, od města k městu, bloudění, které končí jako všechny cesty posléze v Římě, kde básník horečně dokončuje novou verzi svého životního díla, „Osvobozeného Jeruzaléma“, v očekávání korunovace za knížete básníků – a kde v klášteře sv. Onufria dne 25. dubna 1595 na smrt vyčerpán umírá ve věku jedenapadesáti let.

Poslední příčinu, hybnou sílu této tragédie nacházeli vykladači – a mezi prvními sám Goethe – povětšinou především v Tassovi

samém, v jeho osobních vlastnostech, v jeho chorobné přecitlivělosti, v jeho slabosti, v jeho šílenství. A je pravda, že ne jeden doklad pro to všechno lze v básnickově životě a díle skutečně nalézt. Právě tak tam však lze nalézt něco jiného, fakta, která dosvědčují jasně pravý opak, skutečnosti, které překvapivě hovoří pro toho, kdo chce slyšet, o něčem zcela nenadálém v životě rozpolceného básníka stíženého stihomamem a slavomamem – totiž o podivuhodné síle a jasnosti té těžce zasažené mysli, která se jistě nejednou ztrácela v mlhách a stínech, ale kterou nakonec nedovedlo zlomit ani sedmileté vězení ve špitále sv. Anny a která i pak byla odhodlána následovat jako svého vůdce spíše rozum než autoritu, „poněvadž je lepší za jeho vedení bloudit než pod vedením autority jít přímo.“

A tak je jádro Tassova problému skutečně v něm, nikoli však v jeho těch či oněch osobních vlastnostech, pro něž se nakonec dostal do sporu s dvorskou společností, představovanou ferrarským vévodou Alfonsem II., nýbrž v tom, že nastoupil cestu rozumu, kterou zahlédl tak jako více význačných duchů jeho doby. Je tedy Tassovo drama takřka totožné s dramatem takového Bruna nebo Galilea. V tragédii se však toto drama změnilo proto, že cestu, kterou nastoupil, nedovedl dojít do konce. Pravděpodobně ani umělecky, jak ukazuje případ „Osvobozeného Jeruzaléma“, který z vlastních drásavých obav před myšlenkovými chybami neustále přepracovával, až jej posléze umělecky málem zničil.

Velkou úlohu v tom všem hrála ovšem doba, kdy básník tvořil. Byl-li Torquato Tasso „právoplatným dědicem Danta Alighieriho“, jak o něm řekl v nejednom směru oprávněně Giosuè Carducci, Tassova doba nebyla ani zdaleka velikou dobou tvůrce „Božské komedie“, dobou první měšťanské revoluce světa a první protifeudální ústavy, totiž florentských Ordinamentů di Giustizia z roku 1293, dobou rozkvětu italské renesance. Století Tassovo byla doba politického úpadku a rozdrobení Itálie, prudce kontrastujícího jak s ideály teoretika jednotného státu Macchiavelliho, tak s mohutnějšími

absolutistickými státy v sousedství, Francií a Španělskem. Byla to doba Tridentského koncilu, doba, která začala odsouzením Bruna a Galilea, krátce doba oněch prudkých společenských i myšlenkových rozporů, ze kterých se zrodil moderní svět a moderní člověk. Tasso, více než kdo jiný syn své doby, se řešení těchto hlubokých rozporů naprosto nevyhýbal, jak mnozí naznačují. Naopak řešil je na sobě způsobem, který pro něho znamenal zkázu, i když zkázu jiného druhu, než byla hranice Brunova či odřeknutí Galileovo. On ztroskotal nejspíše na vnitřní rozpor člověka, vidoucího pravdu vzdor autoritě a přesto se utíkajícího k autoritě, která jej musila zlomit. Tasso nemohl dořešit všechny problémy do konce. Ale i přesto, nebo právě proto lze na něm pozorovat rysy téže velikosti, kterou nacházíme v příkladu oněch dvou připomenutých velikanů lidského myšlení.

Nesmíme je ovšem hledat tam, kde nemohou být, nesmíme pokračovat v nechápavosti pedantů, kteří se Tassova díla zmocnili, ještě než bylo uzavřeno, a od té doby po tři a půl století usilují o to, aby z něho udělali mrtvé mausoleum, budící spíše úžas než nadšení, spíše úctu než zájem. Do značné míry se jim to podařilo, a proto má pravdu Francesco de Sanctis, který hovoří o Tassovi jako o jednom z nejušlechtlejších ztělesnění italského ducha, když připomíná, že „tato vznešená surová hmota poezie čeká na toho, kdo ji vysvobodí z mramoru, do něhož ji uzavřel Goethe, a kdo udělá ze sochy opět člověka“.

Avšak Tassa nemůže vysvobodit z jeho kamenné velikosti nikdo jiný než Tasso sám. Ne však ten poněkud chladný Tasso „Osvozeného Jeruzaléma“ jako celku, myšlenkově dnešku už značně vzdáleného, nýbrž vroucí Tasso jednotlivých episod, jednotlivých postav této obrovité skladby, žijících podnes i mezi prostým čtenářstvem. Nikoli rozumářský Tasso „Úvah“ a „Dialogů“, nýbrž bolestný Tasso „Dopisů“. Nikoli Tasso-heroický epik, jímž chtěl být i za cenu zničení vlastního díla neustálým přepracováváním, nýbrž Tasso-lyrik, jímž

zůstal přes veškeré své snahy i ve svém eposu, a jemuž vděčíme za nejlepší místa „Jeruzaléma“. Neboť Tassův přínos poezii jeho doby nebyl nakonec v jeho úsilí o historickou věrnost, o jakýsi historický realismus, na kterém si ve svém „Osvobozeném Jeruzalému“ tolik zakládal a který musil nezbytně ztroskotat na základní nehistorické myšlenky celého díla, nýbrž v jeho pravdivém a přesvědčivém zachycení lidského nitra, v jeho realismu lidského citu.

Uvážíme-li znovu, v jaké době Torquato Tasso tvořil a srovnáme-li jeho vroucnost a opravdovost s konvenčností a šablonovitostí většiny ostatních básníků jeho doby, vidíme na první pohled, jak velký to byl krok k nové poezii, krok, který lze právem srovnávat s tím, jež na cestě k novému myšlení učinili už několikrát připomenutý Bruno nebo Galilei, a s nimi Campanella, Telesio, Vico a ostatní.

V nejzřetelnější podobě zastihneme Tassův smělý rozběh k nové poezii v jeho lyrice. Nezáleží na tom, že její značná část vznikala na vnější podnět, že to byla v nejednom směru poezie psaná dvořanem pro dvůr. To byla historická situace, to byla takřka jediná možnost tehdejšího básníka, jak tvořit, i když možnost, proti níž se sám Tasso nejednou bouřil, protože v něm – jak píše v jednom dopise – vzbuzovalo hrůzu už samo slovo dvořan, natož jeho obsah... A právě tak nezáleží na tom, že rámeček této lyriky je z velké části konvenční, že je prosycena obrazy běžnými v celé italské poezii od dob „sladkého nového slohu“, že v ní nacházíme množství učeností a narážek na antickou literaturu a mytologii. Rozhodující je něco jiného, ten přirozený, živý a velmi konkrétní vztah člověka ke světu, který se v ní projevuje, zejména v líčení lidských vztahů a v líčení přírody, skutečné přírody, často přesně odlišené podle krajiny, ročního období, počasí a denní doby. Rozhodující je to, že lidská bytost, že příroda se všemi svými podrobnostmi, stromy, květinami, že světlo, den, noc, slunko či hvězdy přestaly být abstraktními pojmy a poetickými rekvizitami a staly se skutečností, žijící a dýchající s básníkem, s čtenářem.

Tak ve své lyrice Tasso učí člověka své doby vidět svět novými očima: ukazuje mu jej skutečný, se všemi jeho detaily, se všemi jeho barvami, světly, hlasy a záchvěvy citů, odkrývá mu jeho mnohotvárnost a krásu, kterou pak násobí svým podáním, svou zpěvností, ba vyslovenou hudebností, která je další základní vlastností a předností jeho lyriky.

Mnoho z toho má pro čtenáře – a zejména čtenáře trpělivého a pečlivého – cenu podnes. Nejedna Tassův verš, ač odraz života prošlého před třemi sty šedesáti roky, mu osvětlí mnohý detail z jeho vlastního dnešního života, detail, který on sám dosud nepostřehl nebo už zase zapomněl a který za něho básník v několika řádcích zachytil navždy.

Jan Vladislav

Poznámky

Uspořádání tohoto výboru se řídí základním souborem Tassovy lyriky, který vydal význačný tassovský badatel Angelo Solerti pod titulem *Le Rime de Torquato Tasso, edizione critica su i manoscritti e le antiche stampe*, díl I.–IV., Bologna 1898–1902. Solertiho řazení je v podstatě chronologické, přihlíží však také k obsahu básní a dělí je ve čtyři více méně uzavřené oddíly. První obsahuje verše na Lukrecii Bendidiovou, druhý verše na Lauru Peperarovou, třetí Tassovu ostatní milostnou lyriku a konečně čtvrtý básníkovu poezii příležitostnou, osobní.

Předlohou pro tento překlad bylo uvedené vydání Solertiho; při zpracovávání doslovu a poznámek bylo přihlédnuto i k dalším souborům a výborům, zejména ke knize *Torquato Tasso, Poesie, a cura di Francesco Flora*, Milano–Roma, 1934.

I. Básně na Lukrecii Bendidiovou (z let 1561–62)

V září nebo v říjnu 1561 spatřil sedmnáctiletý Tasso v lázních Albano u Padovy poprvé mladičkou, patnáctiletou Lukrecii Bendidiovou, která doprovázela kněžnu Leonoru d'Este. Lukrecie, sama z význačné ferrarské rodiny, se za rok (v létě 1562) vdala za hraběte Paola Macchiavelliho. Svědectvím básníkova něžného vztahu k jeho „paní“ je milostný Zpěvník, obsahující asi sto básní, vzniklých během jednoho roku.

A v čem mám za své služby dík, můj Pane? – Pan = bůh Lásky.

Radosti pro mne není – Z doby mezi říjnem 1561 a únorem 1562, kdy se Lukrecie vrátila do Ferrary a Tasso na studie do Padovy. Podobně i následující básně.

Na nebi vidím hvězdy, míhající – Leandr podle staré řecké pověsti plaval každou noc přes Hellespont ke své milované Hero, která mu dávala znamení světlem. Jedné noci Heřino světlo zhaslo a Leandr utonul. Pověst zpracoval v známé básni řecký Musaios, italsky zveršoval tento námět Torquatův otec Bernardo Tasso, rovněž básník (1493–1569).

Dáš-li mi, Lásko, jednou pohladit – Z karnevalu 1562, který Tasso strávil ve Ferrare.

Není to ona ručka – „Básník se za tance se svou paní touží pomstít její ruce, kterou drží ve své.“ (T. Tasso)

Jako si Alfeus už věky věků – Alfeus – řeka v Řecku. Když se v ní podle pověsti kdysi koupala Arethusa, jedna z nymf bohyně Diany, chtěl se jí zmocnit bůh řeky. Arethusa před ním prchla až na Sicílii, kde ji bohyně Diana proměnila v pramen.

V té dálce, láska má – Z dob druhého odloučení v březnu až červnu 1562, kdy se Tasso vrátil na studia. Podobně i následující báseň.

II. Básně na Lauru Peperarovou (z let 1563–1567 a 1579–1583)

O letních prázdninách roku 1563, které Tasso trávil u otce v Mantově, poznal mladý, ještě ne dvacetiletý básník mladičkou dceru bohatého mantovského obchodníka. Této druhé lásce, Lauře Peperarové, je věnován Tassův druhý milostný zpěvník. Končí stejně jako první básněmi k oslavě jejího sňatku: Laura Peperarová si vzala v únoru 1583 hraběte Annibala Turca.

Pastevče, který jdeš tou noční tmou – Laur – zde i jinde narážka na jméno Laury Peperarové.

Sotva se úsvit brzy ráno vybudí – Eos v řeckém bájesloví Jitřenka; podle pověsti si vzala za manžela trojského krále Titona, pro

kterého si od Joviše vyprosila nesmrtelnost, nikoli však věčné mládí. Proto Titon zestárl a Eos se zamilovala do mladého Cefala, syna thessalského krále Herma.

Slyš, vlny šepotají – Zhudebněno význačným soudobým skladatelem Claudiem Monteverdem (1567–1643).

Seděl jsem jednou sám a samotinký – Balata je vědomým ohlasem jedné půvabné balaty Guida Cavalcantiho (1258–1300), iniciátora „sladkého nového stylu“ a tím celé renesanční italské poezie.

Na cestě zpět, má paní – Rovněž zhudebněno C. Monteverdem. Z let 1564–1567, kdy Tasso často zajížděl do Modeny kvůli paní Lauře, která zůstávala vůči němu nemilostivá.

Když přestal, Lásko, na můj sladký oheň – *Faeton* – podle řeckého bájesloví syn boha slunce Helia; Faeton uprosil otce, aby mu půjčil sluneční vůz, ale neudržel koně v dráze zvířetníku, přiblížil se příliš k zemi a způsobil mnoho škod. Nil se tehdy před žárem slunce skryl do svých pramenů.

Láska chce, abych věčně – Jedna z básní hudební sbírky „Zelený vavřík“, věnované ferrarskou básnickou akademií Lauře Peperarové k jejímu sňatku.

III. Básně na jiné lásky

Kromě řady básní osobních je v tomto oddílu i mnoho milostných veršů vzniklých na vnější podnět, na žádost přátel nebo příznivců.

Odlétáš, vlaštovko, a pak se zas – *Pafos* na ostrově Kypru, *Knidos* – místa zasvěcená bohyni lásky Afroditě.

Jak Proteus či mág – *Proteus* – podle řeckého bájesloví jeden z bohů moře, syn Neptunův; dovedl věštit budoucnost, ale jen když byl k tomu přinucen mocí; aby unikl naléhání zvědavců, uměl měnit svou podobu.

Nad tůní pastýř stál – Narcis – podle řeckého bájesloví krásný jinoch, který se zamiloval do vlastního obrazu ve vodě a umřel touhou po sobě. Zůstal po něm jen bílý květ, nazvaný po něm.

Přesladké okovy – Zhudebněno Monteverdem.

Má krásná Chloris sladce spala v lůžku – Zhudebněno Monteverdem.

Vracej mi, krásná Jole – Ze sbírky madrigalů pro zhudebnění, napsaných na žádost Dona Carla Gesualda, vévody Venoského. Z téže sbírky i další 4 básně.

Když hledíš ke hvězdám – „Paní Tarquinii Molzové, která studovala astronomii a chodívala večer pozorovat hvězdy.“ (T. Tasso.) S Tarquinií Molzovou, modenskou básnířkou, oslavovanou vícero básníky, se Tasso setkal v Modeně někdy v prosinci 1576 nebo v lednu 1577, kdy napsal také tento madrigal.

IV. Ostatní básně

V Tassově díle je početně nejsilnější skupina příležitostných oslavných básní na umělcevy přátele a příznivce, které povětšinou ztratily dnes svůj význam. O to větší význam však nabyly některé básně hluboce osobní, z nichž zde uvádíme výběrem ty nejvýznačnější.

Lže pověst, kterou šíří ničemníci – „Sonet byl nepochybně složen koncem r. 1576, kdy se začalo mluvit o Tassově šílenství.“ (A. Solerti.) Je adresován příteli Benedettovi Lambertimu v Římě.

Megera – jedna z Erynií, Litic.

Malý leč slavný synu – Tuto nepochybně nejkrásnější svou kancónu začal Tasso psát v druhé půli srpna 1578 na dvoře vévody z Urbina, kde hledal útočiště. Báseň není dokončena, snad proto, že básník náhle odjel do Piemontu. *Malý leč slavný synu* – synem Apenin je zde míněna říčka Metauro, známá z historie bitvou z r. 207 př. n. l., v níž padl Hasdrubal. *Vysoký dub* – rod Della Roverů, kteří měli ve znaku dub. *Božská siréna* – míněna siréna

Parthenope, která se podle řeckého bájesloví z lásky k Odysseovi vrhla do moře; její tělo bylo vyvrženo na břeh Itálie, kde jí obyvatelé postavili hrobku a u ní město. Po zničení tohoto města bylo postaveno nové, Neapolis, dnešní Neapol. Poblíž Neapole leží Sorrente, Tassova kolébka. V dalším básně líčí věrně skutečné básníkovy osudy: jako desítiletý odešel r. 1554 za otcem do Říma a s matkou se již nikdy neshledal. Zemřela r. 1556. *Ascanius* – podle římského bájesloví syn Aeneův, který následoval otce na jeho bludné pouti světem. *Camilla* – dcera krále Volsků, její smutné dětství líčí Vergilius v jedenáctém zpěvu Aeneidy.

Ó dobrý otče – Tassův otec Bernardo zemřel r. 1569.

At' vítězí už tedy osud zlý – Soudím, že tento sonet byl napsán ve dnech před básníkovým uvězněním v březnu 1579. (A. Solerti)

Kokytos – řeka v podsvětí.

Je karneval a věrní milující – Nejspíše o tomto sonetu píše Tasso v dopise z roku 1580: „Po řadě dnů, kdy jsem pro nemoc mlčel, napsal jsem dnes sonet takřka milostný, v každém případě však zcela odpovídající mým myšlenkám. Masky a ostatní podobné zjevy jsou podoby mé lásky.“

Za hořkých nocí, kdy tu v slzách štkám – Knězi Angelu Grillovi.

Poznámka k překladu

Překládáním Tassovy lyriky se zabýval u nás, pokud je mi známo, jedině Jaroslav Vrchlický, který z ní vydal roku 1906 výbor ve třech svazcích Ottovy světové knihovny (č. 530–31, 538, 542). První svazček obsahuje madrigaly, druhý sonety, třetí ostatní formy. Překlad nepatřil k nejlepším, které vyšly z pera Vrchlického, a zůstal celkem bez ohlasu. Způsobil to do značné míry asi už sám výběr, v němž se klade důraz zejména na anakreontickou nebo dvorskou tematiku a na formální stránku Tassovy poezie.

V tomto výboru šlo především o postižení osobitého tónu Tassovy lyriky, která – jak shodně naznačuje řada kritiků, např. Francesco Flora – není ani v Itálii plně doceňována, ač patří k tomu nejlepšímu a nejvýraznějšímu, co starší italská poezie vůbec má. V kratších básních a sonetech z mládí byla vyzdvižena především barevnost, impresivnost a hudebnost, v pozdějších básních zas opravdová elegičnost. Náš výběr tak pro českého čtenáře objevuje poprvé řadu básní, jež dosud nemohl znát, ač jde o takové krásné texty, jako je např. kancóna „Malý leč slavný synu“. Teprve takové básně mohou naznačit i pro náš pohled pravou modelaci podobizny Tassa-lyrika.

Torquato Tasso

Lyrika

Edice Poezie

Překlad a uspořádání Jan Vladislav

Ilustrace na obálce z Pixabay.com

Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 13. 8. 2021

ISBN 978-80-274-1791-9 (epub)

ISBN 978-80-274-1792-6 (pdf)

ISBN 978-80-274-1793-3 (prc)